

derlandse vervolghaar zal te zijner tijd hopelijk op dezelfde kundige wijze geboekstaafd worden.

Joh. de Vries

G. Teitler, ed., *Dagboek aantekeningen van vice-admiraal F. Pinke, commandant zeemacht in Nederlands-Indië 1914-1916* (Rijks Geschiedkundige Publicatiën Kleine Serie LX; Den Haag: Martinus Nijhoff, 1986, xviii + 280 blz., f75,-, ISBN 90 6890 074 9).

De positie van Nederlands-Indië in de Nederlandse buitenlandse politiek tijdens de eerste wereldoorlog is, zo stelt de bezorger van dit dagboek in zijn inleiding, tot nu toe slechts zijdelings belicht. Ook de aantekeningen van de toenmalige commandant zeemacht in Nederlands-Indië, vice-admiraal F. Pinke, laten volgens hem daarop niet het volle licht schijnen. Desalniettemin werd diens dagboek van voldoende historisch belang geacht om een uitgave te rechtvaardigen. De notities van deze vlootvoogd, die het krijgsmachtdeel commandeerde dat bij de neutraliteitshandhaving in de archipel een hoofdrol speelde en die zich ontpopte als een van de belangrijkste adviseurs van de landvoogd, A. W. F. Idenburg, geven dan ook opheldering hoe althans volgens één van de hoofdrolspelers het neutraliteitsbeleid ten aanzien van de kolonie gestalte kreeg.

Pinke beschrijft in zijn dagboek in retrospectief de belangrijkste maritiem-politieke ontwikkelingen met betrekking tot de neutraliteitshandhaving in de archipel. In de eerste oorlogsmaand concentreerde aller aandacht zich op Japan en Groot-Brittannië. De vraag was of eerstgenoemde mogendheid de strijd in Europa zou aangrijpen om zich in Azië niet alleen van de Duitse koloniën, maar ook van de overzeese bezittingen der neutrale staten meester te maken, of dat Groot-Brittannië zijn bondgenoot kon bewegen het grondgebied der neutralen ongemoeid te laten. Om een eventuele Japanse aanval te kunnen afslaan, werd het Nederlandse eskader geconcentreerd in het centrum van de archipel. Toen duidelijk werd dat Japan de neutraliteit van Nederland(s-Indië) zou respecteren, werd de vloot verspreid teneinde die neutraliteit overal in de archipel zo goed mogelijk te kunnen bewaken. Van Duitse zijde werd in 1914 gepoogd op afgelegen plaatsen in de archipel kolenoverlaadstations in te richten. Hiertegen werd met succes opgetreden. Duitse pogingen in het daaropvolgende jaar om via Nederlands-Indië opstandigen in de Britse koloniën van wapens te voorzien, liepen eveneens spaak. De Britse en Japanse oorlogsschepen die in die jaren herhaaldelijk korte 'inspectiebezoeken' aan de archipel aflegden, waren de Nederlandse marine echter steeds te snel af.

De neutraliteitsbewaking was niet alleen een maritiem steekspel tussen Nederland en de belligerenten. Het was ook een politiek-juridisch gevecht tussen de Nederlandse autoriteiten in patria en in de koloniën. De aan het begin van de oorlog door de Nederlandse regering uitgevaardigde neutraliteitsproclamatie en de bijbehorende geheime instructies aangaande de neutraliteitshandhaving bleken soms voor meer dan een uitleg vatbaar dan wel strijdig met elkaar. Tevens leek toepassing van sommige bepalingen om politieke of militair-technische redenen in Nederland wel, maar in Nederlands-Indië niet aanlokkelijk of mogelijk. Bij deze papieren conflicten over de wijze waarop de onzijdigheid in beide werelddelen moest worden verdedigd, stonden veelal de vloot- en landvoogd enerzijds en de minister van marine anderzijds tegenover elkaar. De minister van koloniën Th. B. Pleyte, trad meermalen op als bemiddelaar.

Als vertrouweling van de landvoogd adviseerde Pinke deze niet alleen over de maritieme aspecten van de neutraliteitsbewaking in de archipel. De vlootvoogd had in 1915 een actief aandeel in de oprichting van de Politieke Inlichtingen Dienst. In 1916 mengde hij zich ook in de discussie over de vraag of de Britse restricties op steenkoolleveranties aan Nederlandse schepen moesten worden beantwoord met een uitvoerverbod van Nederlands-Indische olie ten behoeve van de Britse oorlogsvloot. Pleyte, die volgens Pinke onder druk werd gezet door H. Colijn en andere vertegenwoordigers van oliemaatschappijen, keurde evenwel het positieve advies van de vlootvoogd in deze af.

Pinke zwijgt in zijn dagboek over zijn ontslag aanvraag in 1916. Teitler stelt in zijn inleiding dat diens slechte verhouding met minister van marine J. J. Rambonnet de vlootvoogd noodlottig werd. De aanleiding voor Pinkes ontslag aanvraag was het door Rambonnet in het openbaar gewraakte beleid van de vlootvoogd inzake protesterend marinepersoneel. In tegenstelling tot de landvoogd achtte Pleyte deze affaire geen botsing met zijn collega waard. Het lijkt mij echter niet onmogelijk dat het tezelfdertijd spelend conflict tussen de vlootvoogd en Pleyte over een eventueel olieuitvoer verbod de houding van deze minister en dus ook Pinkes vertrek mede bepaalde. Pinke stelt namelijk zelf dat hij van het conflict tussen hem en Pleyte over deze zaak 'persoonlijk de nadeelen [heeft] ondervonden' (227).

Teitler heeft dit dagboek voorzien van een nuttige inleiding waarin hij de positie van de vlootvoogd en diens opvattingen over de verdediging van de archipel toelicht. In zijn zorgvuldige annotatie heeft de bezorger bovendien naast literatuur- ook archiefverwijzingen opgenomen. Deze uitgave van Pinkes dagboek is dan ook niet alleen een belangrijke aanvulling op eerdere publikaties van met name C. Smit en eskadercommandant F. Bauduin. Zij vormt ook een stimulans voor verder onderzoek naar de wijze waarop aan het Nederlandse neutraliteitsbeleid tijdens *la grande guerre* vorm werd gegeven.

P. M. H. Groen

C. Lamur, *The American Takeover. Industrial Emergence and Alcoa's Expansion in Guyana and Suriname 1914-1921* (Dissertatie Rotterdam 1983, Koninklijk Instituut voor taal-, land- en volkenkunde, Caribbean Series I; Dordrecht: Foris Publications, 1985, vi + 209 biz., f30,-, ISBN 90 6765 078 1).

De diplomaat Carlo Lamur beschrijft in het onderhavige boek, een commerciële editie van het in 1983 verschenen proefschrift, de denationalisatie van exploratie en exploitatie van bauxiet in Suriname en, in veel mindere mate, in Brits-Guyana door de Aluminium Company of America (Alcoa). Opzet en uitwerking van deze vergelijkende studie zijn het resultaat van origineel en diepgaand archiefonderzoek in Nederland en Engeland al snakt de lezer nu en dan naar meer informatie over de economische en socioculturele achtergronden van beide koloniale samenlevingen. Lamur bespeelt slechts één snaar, zeer virtuoos maar soms met een daaraan verbonden verlamme eentonigheid.

Suriname ontwikkelt zich in de twintigste eeuw tot 'one of the world's most heavily dependent mono-export economies under dominant Alcoa control' (135). Het verhaal hiervan voor de jaren 1914-1921 laat een verbijsterende indruk achter. Lamur verklaart de tomeloze expansie van Alcoa, in 1907 uit de Pittsburgh Reduction Company ontstaan, mede uit haar verworven privileges van de Amerikaanse regering met betrekking tot een nagenoeg onbe-